

Σάββας Στρούμπος

Συνέντευξη για την παράσταση «Αντιγόνη»

Μαρία Κυριάκη

16/09/2019

Ηθοποιός και σκηνοθέτης, απόφοιτος της σχολής του Εθνικού θεάτρου με μεταπτυχιακές σπουδές στο πανεπιστήμιο του Exeter στην Αγγλία ο Σάββας, υπήρξε βοηθός αλλά και ηθοποιός του Θόδωρου Τερζόπουλου και του θεάτρου Άτις. Ίδρυσε την ομάδα «Σημείο Μηδέν» η οποία έχει ανεβάσει μια σειρά εξαιρετικών παραστάσεων ενώ φέτος παρουσιάζει την «Αντιγόνη» του Σοφοκλή και συμμετέχει στο «ΔΙΕΘΝΕΣ ΦΕΣΤΙΒΑΛ ΑΝΑΛΟΓΙΟ 2019» έναν από τους σημαντικότερους θεατρικούς θεσμούς που διοργανώνεται για 16η συνεχή χρονιά στην Αθήνα από το Σάββατο 21 έως και την Πέμπτη 26 Σεπτεμβρίου 2019, με θεματικό άξονα την Μνήμη και με μότο «In memory we trust».

Τι σε κινητοποίησε ώστε να συμμετέχεις στο φεστιβάλ;

Θεωρώ την προσπάθεια που γίνεται από το συγκεκριμένο φεστιβάλ εξαιρετικά σημαντική, καθώς επιχειρεί να φέρει κοντά την τέχνη του θεάτρου αλλά και δράσεις που την περιλαμβάνουν (αφιέρωματα, συμπόσια, επιστημονικά συνέδρια, εργαστήρια γραφής και μετάφρασης κ.α.) στο ευρύ κοινό, κάνοντας παράλληλα ένα διεθνές άνοιγμα. Στους δύσκολους καιρούς που βιώνουμε, όπου η κοινωνική, οικονομική, πολιτιστική και ηθική αποσάθρωση μοιάζει σχεδόν αναπόφευκτη, τέτοιες πρωτοβουλίες παίρνουν τη μορφή αντίστασης, λειτουργούν σαν εργαστήρι χειραφέτησης. Γίνονται το έναυσμα για να αναπτυχθεί η κριτική σκέψη, να συνδεθεί η τέχνη με τον χρόνο του «τώρα», ανοίγουν ένα φάσμα δυνατοτήτων. Επίσης είναι πολύ ενδιαφέρον το διαλεκτικό τοπίο που ανοίγει με τις παρουσιάσεις και τις συζητήσεις σχετικά και με αφορμή την Αντιγόνη, μέσα από τον θεματικό άξονα της μνήμης που διαπερνά το φεστιβάλ. Η Αντιγόνη μέσα από την πράξη της ταφής διεκδικεί, μάχεται για τους νεκρούς της, για την κυριαρχία της μνήμης. Γίνεται η ίδια μνήμη.

Διάλεξες φέτος την «Αντιγόνη» του Σοφοκλή. Έχουμε να κάνουμε πάλι με έναν δυστοπικό κόσμο, κατακρεουργημένο από τον πόλεμο και την ηθική πτώση όπως στον Γκοντό και σε προηγούμενα έργα σου. Πως διαφοροποιείται η Αντιγόνη ως δραματουργία αλλά και ως ηρωίδα;

Θα ξεκινήσω την απάντηση λέγοντας αρχικά ότι τόσο η παιδεία μου στο θέατρο Άττις δίπλα στον Τερζόπουλο, όσο και τα προσωπικά μου ενδιαφέροντα και οι αγωνίες, είναι πολύ κοντά στην αρχαία τραγωδία. Όλα τα χρόνια που εργάζομαι στο θέατρο και αναμετριέμαι με κείμενα, έβρισκα πάντοτε υπόγειες συνδέσεις και άξονες με το ζήτημα του τραγικού. Αυτός ο δρόμος λειτουργούσε ως μηχανή καταβύθισης στο εκάστοτε υλικό και παράλληλα με έκανε να συνδέομαι αμεσότερα και βαθύτερα με το ίδιο το είδος της τραγωδίας. Με αυτήν την έννοια, κάθε έργο με το οποίο καταπιάστηκα, το αντιμετώπισα υπό αυτό το πρίσμα. **Στον Γκοντό όπως και στην Αντιγόνη βρισκόμαστε σε έναν οριακό χρόνο-τόπο, σε ένα τοπίο καταστροφής,** και γι' αυτόν ακριβώς το λόγο υπάρχει έντονη ανάγκη και θέληση για ζωή, για την επανεκκίνηση, για την αναγέννηση ενός νέου κόσμου που θα ορίζεται από καινούργιους όρους και σχέσεις. Η καταστροφή είναι που γεννά την ελπίδα και τη δημιουργία. Ανάμεσα στα δύο έργα υπάρχει η εξής σύνδεση: στον Γκοντό έχουμε την ενεργοποιημένη προσδοκία, στην Αντιγόνη έχουμε την τραγωδία της πράξης: από την αναμονή περνάμε στη δράση. Σε αντίθεση με πολλές ακαδημαϊκές αναγνώσεις που θέλουν την Αντιγόνη ως «ταφική τραγωδία» που περιστρέφεται γύρω από το ζήτημα της ταφής και του θανάτου, εμείς την είδαμε ως «τραγωδία ζωικής δυναμικής», ως διάβημα για τη διεκδίκηση της ζωής. Η Αντιγόνη ούσα τραγική ηρωίδα κάνει την υπέρβαση, ξεπερνά τα όρια και έρχεται αντιμέτωπη με όλο το φάσμα των αντιφάσεων που χαρακτηρίζει το ανθρώπινο υλικό. Διεκδικεί τη δυνατότητα αμφισβήτησης κάθε θεσμοθετημένου κανόνα της εξουσίας, αλλά και την ύπαρξη του άλλου, του διαφορετικού, εντός της κοινωνίας και μέσα μας. Διεκδικεί την ύπαρξή της ως κόρη του Οιδίποδα, ως γυναίκα, ως καταπιεσμένη.

Όπως σε όλες τις τραγωδίες οι ήρωες που αντιμάχονται έχουν ισχυρό λόγο και ατράνταχτα επιχειρήματα. Μίλησέ μου για την σύγκρουση ανάμεσα στον Κρέοντα και την Αντιγόνη αλλά και τον γιο του Αίμονα. Τι υπερασπίζεται ο συγγραφέας μέσω της ηρωίδας του και με

ποιο τρόπο λειτουργεί το αντίπαλο δέος, ο αντιβασιλέας; Ποιο είναι το άλλοθι του Κρέοντα για τις πράξεις του;

Προσπαθήσαμε να αντιμετωπίσουμε το υλικό του έργου πέραν των κυρίαρχων αντιλήψεων που βλέπουν την τραγωδία μανιχαϊστικά, ως τη σύγκρουση δύο δυνάμεων, κάθε μία από τις οποίες εκπροσωπεί το καλό και το κακό ή ως το αδιέξοδο που προκαλείται από την αντιπαράθεση δύο ηρώων που έχουν και οι δύο δίκιο. Μία τέτοια είδους ανάγνωση μας απομακρύνει από τον τραγικό πυρήνα του έργου και την πολυπρισματικότητα του. Αντί αυτού, αναγνώσαμε την Αντιγόνη ως «αστερισμό τραγωδιών μέσα στην τραγωδία». Η Αντιγόνη δεν είναι η νεαρή, ρομαντική ηρωίδα που θέλει να θάψει τον αδερφό της, αλλά ένα θηρίο, ένας άνθρωπος που μάχεται για τους νεκρούς του, για τη συλλογική μνήμη, για την επαναδιαπραγμάτευση των όρων της ζωής σε όλο το φάσμα της, υπερβαίνοντας κάθε όριο, θείκό και ανθρώπινο. Ο Κρέοντας από την άλλη πλευρά, δεν είναι ένας Χίτλερ, ένας δικτατορικός που είναι εκ των προτέρων κακός και από-ανθρωποποιημένος, αλλά ένας άνθρωπος που ενώ ξεκινάει πιθανώς με καλές προθέσεις, καταλήγει στο απάνθρωπο, στο κτηνώδες. Τι μεσολαβεί σε αυτή τη διαδρομή; Έχει ενδιαφέρον λοιπόν να δούμε την τραγωδία και τη σύγκρουση των ηρώων ως μελέτη του ανθρώπου σε όλες του τις αντιφάσεις, πέρα από οποιουδήποτε απλουστευτικούς διαχωρισμούς και να συζητάμε με την Αντιγόνη και τον Κρέοντα μέσα μας. Η κατηγοριοποίηση καθησυχάζει, αλλά παράλληλα αδρανοποιεί. Λέγοντας τα παραπάνω, τον Αίμονα τον είδα ως την «τραγωδία του λόγου»: πράττει μέσω του λόγου. Με λογικά επιχειρήματα προσπαθεί να μεταστρέψει τον Κρέοντα, να τον κάνει να δει την κατάσταση από τη δική του σκοπιά. Πιστεύει ότι μπορεί να υπερισχύσει η λογική του συγκρότηση και να κατευνάσει τη μανική θύελλα στην οποία έχει υποπέσει ο Κρέοντας. Ο Σοφοκλής μέσα από αυτό το έργο ανατινάσσει την κυρίαρχη αντίληψη για την εξουσία και τον ορθό νόμο που είχαν οι αθηναίοι του 5ου αιώνα, την οποία εκπροσωπεί ο Κρέοντας, βάζοντας στη σκηνή μία γυναίκα (να σημειώσουμε ότι η θέση της γυναίκας εκείνη την εποχή ήταν στην ίδια μοίρα με εκείνη των δούλων). Η Αντιγόνη, η γυναίκα, ο Άλλος, ο διαφορετικός, φέρνει μαζί της όλα τα στοιχεία που έκαναν τους αθηναίους να φοβούνται: το πάθος, τη συγκίνηση, τα συναισθήματα, το θρήνο. Και όχι μόνο τη βάζει επί σκηνής να φέρει αυτόν τον ξένο γι' αυτούς κόσμο, αλλά γίνεται εκείνη ο πυροδότης της αμφισβήτησης, της

υπέρβασης του μέτρου, της αντίστασης, της εξέγερσης. Ο Σοφοκλής αποκαλύπτει με ακραία ένταση όλα τα τρωτά σημεία του συστήματος της πόλης διά στόματος του διαφορετικού, του καταπιεσμένου, αυτού που η εξουσία προσπαθεί να κάνει να σιγήσει. Αυτό ήταν κάτι τρομερά ρηξικέλευθο και επαναστατικό, κάτι που υπερβαίνει τη σύγκρουση των δύο ηρώων και το δίκιο του καθενός.

Η τραγωδία ως μυητικό και ιερό θέατρο βασίζεται στο μηχανισμό της ύβρεως, άτης, Νεμέσεως και λύτρωσης. Με ποιο τρόπο συγγενεύει με το θέατρο του παραλόγου και ποιες είναι οι υπόγειες διαδρομές στις οποίες τέμνονται οι δύο δραματολογίες;

Τόσο το θέατρο του παραλόγου, όσο και η αρχαία τραγωδία λαμβάνουν χώρα σε μία οριακή συνθήκη, όπου ο κόσμος, με τον τρόπο που μέχρι τότε ήταν δομημένος και αντιληπτός, φτάνει στο τέλος του. Στην τραγωδία οι θεσμοί της πόλης, της οικογένειας και της τάξης, έχουν καταρρεύσει. Έχουμε μπροστά μας ένα τοπίο καταστροφής, που όμως αναταράσσεται από την έλευση του τραγικού ήρωα. Ο τραγικός ήρωας έρχεται για να οδηγήσει τα πράγματα στα άκρα, να έρθει σε ρήξη με τα τελευταία ανθρώπινα και θεϊκά προπύργια προκειμένου μέσα από την καταστροφή να φέρει την ελπίδα, την αναγέννηση, τη λύτρωση. Το θέατρο του παραλόγου και ειδικότερα εκείνο του Μπέκετ, επίσης τοποθετείται μέσα σε ένα τοπίο καταστροφής, όπου οι ήρωες βιώνουν μία κατάσταση αγωνίας και παράλληλα ενεργοποιημένης προσδοκίας. Δεν έχουν παραιτηθεί από την ελπίδα, αντίθετα επιδίδονται σε παραπραξίες, σε «αυτοσχεδιασμούς επιβίωσης» διατηρώντας πάντα τον «απέθαντο πόθο», την επιθυμία για ζωή. Και εκεί που στην τραγωδία έχουμε την έλευση του τραγικού προσώπου που φέρει τη λύτρωση, στον Μπέκετ βρισκόμαστε ακριβώς λίγο πριν. Οι μπεκετικοί ήρωες προσδοκούν τη λύτρωση, προσδοκούν το μεσσία (όχι με θρησκευτικούς, αλλά με εσχατολογικούς όρους), προσδοκούν την εκ νέου δημιουργία μέσα από την ολοκληρωτική καταστροφή που βιώνουν. Υπάρχει άσβεστη η επιθυμία για τη λύτρωση, αλλά αυτή δεν επιτυγχάνεται: το έργο συνήθως κλείνει λίγο πριν την προσδοκώμενη έλευση. Με αυτήν την έννοια, θα μπορούσαμε να πούμε ότι το παράλογο τοποθετείται λίγο πριν την τραγωδία, είναι μία παρατραγωδία και αυτό είναι που του προσδίδει την κωμική διάσταση (δεν είναι τυχαίο που ο Μπέκετ χαρακτηρίζει το «Περιμένοντας τον Γκοντό» ως μία «τραγι-κωμωδία σε δύο πράξεις»). Θα λέγαμε ότι και τα δύο είδη

ανατέμνουν μικροσκοπικά και μακροσκοπικά την ανθρώπινη κατάσταση. Στη δραματολογία τους δεν υπάρχει ούτε εξωτερική δράση (πλοκή) ούτε υπαρξιακή ή ψυχολογική, παρά μόνο το ανθρώπινο ον και η θέση του στον κόσμο. Γι' αυτό η οντολογική τους διάσταση είναι τόσο ισχυρή.

Πως η Αντιγόνη μέσα από το λόγο και την πράξη της μετατρέπει το προσωπικό της δράμα σε πολιτική πράξη και πως αντιμάχεται η ύβρις του Κρέοντα, την Αγάπη ως συμπαντική εντολή και κινητήρια δυναμική για την ψυχική, κοινωνική και πνευματική εξέλιξη του νοήμονος όντος;

Η τραγωδία ξεκινάει αμέσως μετά τη λήξη του εμφυλίου πολέμου μεταξύ του Ετεοκλή και του Πολυνείκη για την εξουσία της Θήβας. Μέσα στα ερείπια που άφησε ο αδερφικός αλληλοσπαραγμός, η Αντιγόνη αντιτίθεται στην απόφαση του Κρέοντα να αφήσει άταφο έναν νεκρό, τον αδερφό της. Η διεκδίκηση της ταφής από την οποία εκκινεί η Αντιγόνη είναι μία πράξη βαθιά προσωπική και οικογενειακή η οποία όμως σταδιακά εμπλέκει την πόλη, την κοινότητα, την ανθρωπότητα ολόκληρη. Η ίδια δίνει ένα παράδειγμα ζωής, διεκδικεί νέους όρους για την επανεκκίνησή της μετά την καταστροφή του πολέμου, έρχεται σε σύγκρουση με την κυρίαρχη αντίληψη και τους νόμους που προτάσσουν η πατριαρχία, η φαλλοκρατία και η στρατοκρατία συγκεντρωμένη στο πρόσωπο του Κρέοντα. Συνεπώς, δεν μιλάμε πια για τη διεκδίκηση της ταφής, αλλά για τη διεκδίκηση της ζωής. Η ταφή του νεκρού δεν είναι παρά ο αγώνας για την κυριαρχία της μνήμης έναντι της λήθης που επιβάλλει η κρατική εξουσία. Η ύβρις του Κρέοντα δεν είναι μόνο η κατάργηση του νεκρού, αλλά η κατάργηση της συλλογικής μνήμης, η κατάργηση του ανθρώπου, αφού χωρίς μνήμη ο άνθρωπος δεν υφίσταται. Η Αντιγόνη απαντάει σε αυτό με την αγάπη απέναντι στον άλλο, με την αποδοχή του διαφορετικού, ανοίγοντάς του τη δυνατότητα να ακουστεί και να ζήσει αξιοπρεπώς τη στιγμή που του έχει απαγορευθεί. Η αγάπη που προτάσσει η Αντιγόνη δεν είναι εξιδανικευμένη, έτσι όπως γίνεται αντιληπτή μέσα από το γερμανικό ρομαντισμό: είναι καταστροφέας και γεννήτορας. Δεν είναι απλώς κινητήρια δύναμη για την εξέλιξη του όντος, αλλά τοποθετεί το «εξεγείρεσθαι» ως διάσταση της ζωής.

Πως μέσα από την ολοκληρωτική καταστροφή, τον θάνατο και την διατάραξη του μέτρου μπορεί να αναγεννηθεί το εσωτερικό σύμπαν της ύπαρξης αλλά και της «χώρας» και να γεννηθεί μια νέα ισορροπία;

Η αναγέννηση μπορεί να έρθει μόνο μέσα από την απόλυτη καταστροφή, από την ριζική αμφισβήτηση επιβεβλημένων θεσμών και την αναδιαμόρφωση της υπάρχουσας τάξης πραγμάτων. Η καταστροφή, η επιστροφή στο «μηδέν», σε αυτό το χώρο-χρόνο που είναι πλήρης δυναμικών και δυνατοτήτων, είναι ικανή να δημιουργήσει το ουτοπικό πλεόνασμα που ανοίγει διόδους για την αναγέννηση της ζωής με νέους όρους, για την αναγέννηση του ανθρώπινου μέσα στον άνθρωπο. Ωστόσο, δεν θα πρέπει να αντιλαμβανόμαστε αυτή τη «νέα ισορροπία» ως κάτι στέρεο και αμετάβλητο που θα μας προσφέρει ασφάλεια και θα μας εφησυχάσει. Η ισορροπία κρύβει μέσα της μία μάχη αντιθετικών δυνάμεων η οποία μπορεί να μην γίνεται αντιληπτή, αλλά είναι συνεχόμενη. Για να διατηρηθεί η ζωή, θα πρέπει η πυροδότηση αυτής της σύγκρουσης να είναι διαρκής, όπως και αμφισβήτηση των ορίων, του μέτρου, του ίδιου του εαυτού. Βλέπουμε το χορό της Αντιγόνης σε όλο το έργο να αναζητεί το μέτρο. Δεν μπορεί να σταθεί κάπου. Αγωνιά, αμφισβητεί τους πάντες και τα πάντα, αναιρεί συνεχώς τα λόγια όχι μόνο των ηρώων αλλά και αυτά που εκφέρει ο ίδιος. Αυτή η διαρκής αναζήτηση είναι ζωτικής σημασίας. Όπως λέει ο Θουκυδίδης, «ή θα είμαστε ήσυχoi, ή θα είμαστε ελεύθεροι».

Πότε θα ξαναδούμε την Αντιγόνη στην Αθήνα και πότε θα απολαύσουμε τις «Ευτυχισμένες μέρες» του Μπέκετ;

Η Αντιγόνη θα κάνει πρεμιέρα με τον νέο κύκλο παραστάσεων στο Νέο Χώρο του θεάτρου Άτις την πρώτη εβδομάδα του Νοεμβρίου, ενώ οι Ευτυχισμένες Μέρες με την Ανέζα Παπαδοπούλου στον πρωταγωνιστικό ρόλο, θα ανέβουν στον ίδιο χώρο στις αρχές του 2020.